

Thomas Kingo som bodsprædikant

Fastetid er tid for bod og omvendelse,
og et nærmere studium af nogle
af Kingos salmer kan vise, at disse
religiøse begreber har større borgerret
i den lutherske kirke, end mange måske tror

Af Jacob Thomsen

Kingo levede næsten hele sit liv i 1600-tallet (1634-1703). Dette tidsrum er også blevet kaldt "ortodoksiens århundrede", fordi de lutherske teologer netop i det århundrede gjorde en stor indsats for at konsolidere den lutherske tro og fastslå, hvad der var og ikke var luthersk lære. Man har i den forbindelse også regnet Kingo for den salmedigter, som med sine salmer særligt bidrog til at udbrede den rette lutherske lære.

Ofte har man set især Kingos første del af *Aandelige Siunge-koor* fra 1674 nævnt som udtryk for en tillidsfuld forvisning om en af grundsætningerne i luthersk lære: retfærdiggørelse af tro alene (underforstået: uden vore gerninger). Men Kingo spænder nu videre end som så. I *Den store danske Encyklopædi*¹ siges det med rette, at "Kingos salmedigtning farves i stigende grad af en bodskristendom med øget vægt på den enkeltes aktive indsats for sin frelse". Og leksikonartiklen kalder dette "en teologisk betænkelig ændring i forholdet mellem Guds almagt og syndens afmagt" (underforstået: ifølge luthersk lære).

Den højt respekterede professor i kirkehistorie *Oskar Andersen* har i sin indledning til en udgave fra 1931 af Kingos *Aandelige Siunge-koor* citeret en udtalelse af Kingos samtidige Hans Wandal, der var teologisk professor. Denne professor har udtalt, at der var "Vildelser" (af teologisk art) i Kingos salmer, og man tager næppe fejl, når man gætter på, at det er den anden del af *Aandelige Siunge-koor* fra 1681, der sigtes til. Professor Oskar Andersen peger fx. på, at Kingo ikke stemmer overens med (luthersk) ortodoks lære om omvendelse, og fremdrager i den forbindelse salmelinjerne fra strofe 9 af *Blant alle Ting i Verden her*² i *Aandelige Siunge-koor* andet bind: "Min Gierning vaar at gjøre Bood / Og undertrykke Kiød og Blood".

Men allerede i første del af *Aandelige Siunge-koor* findes vidnesbyrd om, at anger og bod for Kingo hørte med til den sande kristendom. Et vidnesbyrd herom er, at Kingo ved siden af sine egne salmer til hver ugedag sætter en af Davids bodssalmer. Bod hører til hverdagen. Endog den særlig jublende morgensalme *Vaagn op og slaa paa dine Streng*e har de angerfulde linjer: "Men mine Suk du ey forsmaar / Og Graaden, som i øyne staar". "Suk" og "Graad" er udtryk, der kommer igen og igen hos Kingo for at udtrykke anger.

¹ Bd. 10, s. 540, leksikonartikel skrevet af docent, dr. phil. Flemming Lundgreen-Nielsen. Red.

² Salme nr. XV, Samlede skrifter, bind III, 1939, s. 237.

Hovedindtrykket af Kingos egne salmer i første del af *Aandelige Siunge-koor* er imidlertid en harmonisk lys forvisning om, at Gud altid våger over vort liv, hvad enten det er morgen eller aften. Fra strofe 6 af den velsagtes mest kendte morgensalme *Nu rinder Solen op af Østerlide* citeres ofte som udtryk for en speciel luthersk kaldsetik: "Jeg i mit Kald og Stand / min Gud og Fader kand / Tilbørlig dyrke". Der kan heri ligge en underforstået brod mod klosterliv, men bortset herfra er linjerne i sig selv – uden underforståelse – udtryk for en kaldsetik, der er ganske almen i al kristendom, nl. at man handler efter Guds vilje ved at passe sit arbejde, hvad dette så end måtte være.

I anden del af *Aandelige Siunge-koor* findes der to salmer, som begge i overskriften kaldes "Be-kiendelsis og Bedrings Psalme", der "kand brugis, Naar man gaar til Skrifte". Det personlige skriftemål var stadig i brug på Kingos tid foruden det offentlige skriftemål. Det fremgår også med al tydelighed af *Danmarks og Norgis Kirke Ritual* (1685), som Kingo havde en væsentlig andel i udarbejdelsen af. Kirkeritualets anvisninger om det private, personlige skriftemål er i bedste overensstemmelse med Luthers lille katekismus. Skriftebarnet skal sige – som forudsætning for at få tilgivelse: "Jeg vil forbedre mig". Tilsvarende hedder det i Kirkeritualets afsnit om "lønligt" skriftemål (s.143), at enhver, der vil "bruge det hellige Nadverens Sacramente", først skal "indstille sig for Præsten i Skriftestolen" og bekende sine synder, bede om "Afløsning" og "sette sig med Ærbødighed ned paa Knæ for Herrens Tiener". Skriftebarnet skal have en "hiertelig Fortrydelse over Synden ... og alvorligt Forset til en sand Bedring". Tilsigelse af tilgivelsen indledes med følgende ord: "Efterdi I af Hiertet angrer og fortryder eders Synder ... lover derhos ved Guds Naade at beflitte eder paa et bedre og skikkeligere Liv herefter, da paa Guds og mit Embedes vegne, efter den Magt og Myndighed, Gud selv har givet mig her ovenfra til at forlade Synderne paa Jorden, tilsiger jeg eder alle eders Synders Forladelse ..." (s. 146). Til et ret skriftemål hører altså på Kingos tid både anger, bod og vilje til forbedring.

På denne baggrund skal Kingos *Aandelige Siunge-koor* ses, især salmerne i anden del, der udkom 1681 – få år før Kirkeritualet. Det er tydeligt, at bodfærdighed her er et gennemgående tema. Det vil være tilstrækkeligt at citere strofe 1 og 13 af den kendte altergangssalme: "O Jesu paa din Alterfood / Med Hiertens Troo, med Bøn og Bood / Jeg knæler for Guds søde Lam / Som bær ald Verdens Synd og Skam". Ordet "bod" er forudsætningen for strofe 13: "O Jesu, lad mig aldrig gaa / Fra dette Bord, hvor du est paa / Jeg kaster jo ald Verden hen / Og længis altid did igien".³

I *Den Danske Salmebog* er "dette Bord, hvor du est paa" ændret til "bordet med Guds gaver på" – en ændring, der ikke som Kingos originaltekst forudsætter troen på, at nadverelementerne er Jesu sande legeme og blod.

Den store salme *Far, Verden, far vel* rummer et sortsyn på næsten alle glæder her i livet. Det svarer ganske til vendingen i den nys nævnte altergangssalme: "Jeg kaster jo ald verden hen". Men i den vældige salme er temaet udfoldet helt. Kontrasten skabes ved, at sidste halvdel af salmens strofer handler om himmellængsel med omkvædet "I Abrahams Skiød" svarende til første halvdel om kvædet "Forfængelighed, Forfængelighed". Men den sidste halvdel af salmen, den positive del, ejer ikke forfængelighedsstrofernes poetiske kraft, og strofetallet skæres oftest ned i salmebøger. Det er bodstonen, der bedst kalder på Kingos enestående digteriske evner.

Kirkesalmerne i Kingos ufuldendte salmebogsforslag *Vinterparten* (1689) er ikke mindre bodsprægede – og især naturligvis de 17 passionssalmer, der udpensler Jesu lidelse som anledning til at fremkalde anger over vor egen syndighed. Getsemane-scenen fremkalder formaning til de sovende disciple: "Sover I? Hvor kan I sove?" Det er en vækkelsesprædikants appel, en efterligning af den såkaldt engelske prædikenstil, der netop på denne tid vandt indpas i Danmark, bl.a. med direkte tiltale af den tilstedeværende menighed.

³ Salme nr. IX, Samlede skrifter, bind III, 1939, s. 208.

Året før *Vinterparten* udkom Kingos ligprædiken over Jacob Birkerod (1688), hvor Kingo viser, at det ikke blot er i salmerne, at bodsprædikanten udfolder sig. Kingo har de formanende ord, at "livet er både et lån fra Gud, at tilbagebetale på anfordring, og et len i menneskets hånd at aflevere i god stand". Et andet eksempel på, at Kingos bodsfromhed også bevidnes i hans prosaproduktion, finder man i hans fortale til den danske oversættelse (1690) af tidens velsagtens mest udbredte andagtsbog. nl. den tyske biskop Johan Arndts *Den sande Christendom*. Titelbladet fortsætter: "Det er om de sande Christnes salige Bod og Bedring, hjertelige Anger og Ruelse over Synden, sande Tro og hellige Liv og Levnet". Allerede denne titel sætter skel ved den gentagne brug af ordet "sande" og ved udtrykkene "Bod og Bedring", "Anger og Ruelse" og "hellige Liv og Levnet".

Kingos fortale er ikke mindre alvorlig. Det hedder her: "(Vi er ved læsningen af denne bog) hjulpet til at drage vor næsten i sidste Blus liggende Christendom af sin Aske". I den forbindelse omtaler Kingo "Hyklere, som i en sand Christen Kirke leve som usande Christne". Atter her er "sand/usand" nøgleord i teksten.

Kingos vældige produktion rummer både lys og mørke i sin forkyndelse. Man finder naturligvis ofte udtryk for en urokkelig tillid til Guds kærlighed og almagt. Men uden den mørke klangbund af bodfærdighed ville de lyse salmestrofer mangle dybde. Måske kan man sammenfatte Kingos pendulsvingninger mellem taknemlig glæde over Guds godhed og sorg over egne synder i nogle linjer fra det mesterlige *Hierte-Suk*⁴ fra *Aandelige Siunge-koor*, 2. del. Disse små *Hierte-Suk* er ustrofiske resuméer af de foregående lange salmer og findes både i første og anden del. De kom først i anden del, hvorefter genren brugtes i anden udgave af første del. Ordet "Suk" i overskriften anslår den angerfulde tone, der er forudsætningen for den sande kristne glæde:

Aldrig er jeg uden Vaade,
Aldrig dog foruden Naade:
Altid har jeg Suk og Vee,
Altid kand dog JESUM see:

Altid trykker mine Synder,
Altid JESus Hielp tilskynder,
Altid er jeg udi Tvang,
Altid er jeg fuld af Sang:

Nu i Sorrhig, nu i Glæde,
Nu i Fald og nu i Sæde:
Ofte fuld af stor Uroo,
Altid fuld af JESu Troo

Saa er Sorg og Glæde lenked,
Saa er Begeret iskienked,
I mit Levnets Omgangs Skaal,
Slig er mine Levnets Maal!

Men, O JESu, jeg vil græde,
Hielp Du til at Troens Glæde
Fra min Synd og Sorrhig maa
Altid Over-vegten faa!

⁴ Samlede skrifter, bind III, 1939, s. 188.